

nabourat obecné představy veřejnosti o kutilství a kutilech coby amatérských milovnících hobby marketů či věrných diváček Receptáře Přemka Podlahy a pořadů Ládi Hrušky. Ukázali stále častější profesionalizaci kutilské praxe a DIY, mnohdy provázenou motivací žít udržitelně a ekologicky, snahou politicky se vymezit nebo se vyvázat z ekonomického systému globálního kapitalismu a masového konzumu. To platí rovněž o svépomocných způsobech vytváření domova takovými prostředky, které jsou zrovna k dispozici. Monografií se autorskému kolektivu podařilo nastínit historii a současnou podobu kutilství, včetně podnětnosti a bohatosti tohoto proměnlivého fenoménu, jenž reflektuje společenské, ekonomické, kulturní i politické proměny a jejich dopady na každodennost. Představena tak byla některá zajímavá, potenciálně inspirativní, občas však opomíjená témata a přístupy, které mohou skrze výzkum kutilství obohatit naše porozumění společenské realitě. Vzhledem k formátu publikace nebylo možné o kutilství podat kdovíjak vyčerpávající výklad, což nebylo ani jejím cílem. I tak ale představuje širokou plejádu přístupů a konceptů, které lze při studiu mnohovrstevnatého fenoménu kutilství využít, což knihu v českém prostředí činí jedinečnou. Stala se tak dobrým odrazovým můstkem pro pokračování výzkumu kutilství a DIY nejenom v naší vědě.

Dorotea Mejstříková

DOI: 10.14712/23363525.2023.26

Roger Griffin: *Fašismus: úvod do komparativních studií fašismu*. Praha: Karolinum, 2021, 196 s.

Jméno britského profesora Rogera Griffina nebude zřejmě neznámé nikomu, kdo na vědeckém poli přišel do kontaktu s tématem fašismu. Kniha *Fašismus: úvod do komparativních studií fašismu* je v pořadí již několikátou jeho prací zabývající se tímto fenoménem. Vyšla v nakladatelství Polity Press v Cambridge v roce 2018, svého vydání v českém překladu se však dočkala až v únoru 2021. V českém jazyce vyšla

také Griffinova práce *Modernismus a fašismus* (2016), která je výsledkem dlouholetého výzkumu při hledání podstaty generického fašismu.

Rozsahem spíše skromná kniha *Fašismus* v sobě skrývá nečekané množství informací, včetně užitečných odkazů na další práce světových badatelů v oblasti deskripce a výzkumu fašismu, a to z různých úhlů pohledu i v odlišných časových obdobích. V tomto směru je kniha nedocenitelným pomocníkem pro všechny, kdo se studiem fašismu začínají a rádi by si nejprve vytvořili alespoň rámcový přehled o dosaavadních výsledcích bádání. Autor sám právě v tomto duchu knihu představuje na prvních stránkách, kde ji dokonce uvádí jako příručku pro začátečníky, kteří touží „se seznámit se studii o fašismu, s relativně sdělnou a přístupnou definicí fašismu, stručným přehledem jeho hlavních rysů, dějin a vývoje...“ (s. 10). V souladu s tím také knihu rozčlenil do šesti tematických kapitol.

Celá publikace je v kontrastu k závažnosti a hutnosti zkoumané problematiky napsána překvapivě čtivou formou. Obzvláště ve třetí kapitole se čtenář může ponořit do strhujícího příběhu objevování teorie fašismu, takže se naplno vžije do role badatele, který spolu s autorem kamínek po kamínku skládá mozaiku definice fašismu. Pátá kapitola pak bude blízká každému současnému čtenáři, protože v ní najde odkazy na události nedávné a leckdy velmi aktuální, jimiž Griffin ilustruje a podkládá svá tvrzení a závěry, které se tak stávají snáze pochopitelnými.

Pojďme se ale podívat na to, v čem tkví hlavní přínos knihy, přesněji řečeno, proč se stala svého druhu průkopníkem v české debatě o teorii fašismu? V prvé řadě se nesmíme nechat odradit počátečním autorovým skepticizmem týkajícím se nemožnosti vytvoření definice fašismu vzhledem k mnohosti jeho definičních znaků, různosti jeho vývoje i s ohledem na šíři významů, jimiž je samotný termín zatížen ve veřejné debatě. Roger Griffin nám hned na úvod přichází na pomoc, když předkládá vlastní teorii *palingeneze ultranacionalismu* jako úhelný kámen studia fašismu. Upozorňuje však zároveň, že studium fašismu nemůže být a nebude nikdy uzavřeno, neboť se vyvíjí jak samotný předmět studia, tak způsob jeho zkoumání.

Ve druhé kapitole se vzápětí seznamujeme s dosavadními přístupy ke studiu fašismu. Těm vědoví marxistická tradice, jejíž představitelé kriticky hodnotí kapitalistickou a antikomunistickou povahu fašismu. Kniha nás zběžně seznamuje se základními pohledy marxistických teoretiků od Lva Trockého, Antonia Gramsciho až po Ernesta Laclaua. Druhou významnou cestou nahlížení na otázku fašismu, která je v knize uvedena jako „liberální“, jsou ne-marxistické přístupy. Ty však nejsou nijak homogenní, a tudíž se v nich nesetkáme s žádnou ucelenou teorií nebo definicí.

Přesto, anebo právě proto vyvstala ve vědeckých kruzích potřeba přijít s novým přístupem, který by přinesl co nejkonkrétnější pracovní definici fašismu, o níž by bylo možné se badatelsky opřít do budoucna. Devadesátá léta tak podle Griffinova pozorování přinášejí změnu paradigmatu, kdy dochází k přesunu od perspektivy protivníka k perspektivě samotných protagonistů, označované jako *metodologická empatie*, čemuž je věnována celá třetí kapitola publikace. V ní rovněž autor podrobněji vysvětluje vlastní teorii palingenetického ultranacionalismu a předkládá ambiciozní jednovětou definici fašismu. Ta je však průběžně obalována konkrétními definičními znaky fašismu, jak k nim Roger Griffin v argumentaci postupně dochází.

Čtvrtá kapitola představuje jakousi historickou sondou do vývoje fašismu v meziválečném období, přičemž na tomto pozadí si dokážeme lépe představit prvky, jež jsou fašismu inherentní a mohou variovat a vytvářet natolik různé typy a poddruhy fašismu. Autor ilustruje, jak se lišily fašistické představy o různých společenských fenoménech, od pojetí národa přes gender až po vztah k modernismu a ekonomice v Mussoliniho Itálii, Hitlerově Německu, v Rumunsku, Norsku, Maďarsku, ale i v Brazílii. Zároveň upozorňuje, že přílišné zabřednutí do detailů jednotlivých témat nám může zastínit výhled na samotné generické rysy fašismu. V této souvislosti však zdůrazňuje, že „lze veškeré ideologické nebo politické odlišnosti obecně zastřešit tím, co je fenomenologicky zakoušeno jako ‚stejně‘ hnutí (Platt 1980), založené na vše přesahujícím mýtu kolektivního pokroku směřujícího k bezprostřednímu znovuzrození lidu

v podobě moderního ultránároda ovládaného charismatickým vůdcem...“ (s. 99).

Pátá kapitola by se dala uvést otázkou „jak být fašistou v postfašistické době?“ a umísťuje současnou revoluční pravici, jíž se dostává nálepky neofašismus, do pro ni nepřátelského prostředí, ve kterém je její vlastní jazyk zdiskreditován a ani vize nového typu ultrastátu se netěší všeobecné podpoře. Seznamujeme se zde také se současnými přístupy k fašismu, od záměrného přehlížení coby mrtvého hnutí, přes marxistickou představu aktuální fašistické hrozby až po zmatení pojmů z repertoáru novinářů a některých politiků. Autor předpokládá, že politický prostor, který by fašismus potřeboval pro dobytí moci, je postupně obsazován populistickou radikální pravici, jež těží ze strachu části populace z modernity, globalizace či migrace, a přestože není revoluční, pro fašisty se stává často jediným politickým útočištěm. Vzdor tomu ale Griffin vyzývá k obezřetnosti a vyvarování se bagatelizaci, když odborníkům na fašismus přisuzuje významnou roli zejména v rovině analytické, kde mají za úkol argumentačně stanovit strukturní propojení fašismu s jinými současnými podobami pravicového extrémismu, vyhodnocovat hrozby pro demokracii a poukazovat na nebezpečně vlivné politické subjekty vykazující neofašistické prvky.

Na rozdíl od marxistického pohledu autor ve své knize nepřikládá přílišný význam malým hnutím, která působí jako aktivistické frakce větších politických stran. Potenciální riziko ale vidí ve fragmentovaném kyberfašistickém hnutí vykazujícím určitou schopnost radikalizovat zfanatizované jedince k násilnému aktivismu v tzv. „odboji bez vůdce“. V úplném závěru kapitoly najdeme také vysvětlení pojmu neonacismus, jenž zde získává nové terminologické označení „univerzální nacismus“, což je pojmenování z autorova pohledu přílišhavější.

Závěrečná kapitola představuje onu pomyslnou třešničku na dortu a neměl by ji vynechat nikdo, kdo se chystá o fašismu mluvit nebo psát. Je jakýmsi návodem, jak přistupovat k samotnému pojmu, ke konstrukci příslušného ideálního typu, jakým způsobem využívat empatického paradigmatu, jak důležitou roli hraje empirický výzkum coby základ empatického ideálního

typu a konečně na které definiční prvky fašismu se zaměřit, abychom neupadli do jednotlivostí. Je sympatické, že autor sám netrvá na vlastní definici jako na jediné pravdě, nýbrž vyzývá k její konfrontaci, nehledě na průběžné doplňování vzhledem k tomu, jak se bude sám fenomén fašismu vyvíjet a jak se budou zostřovat přístupy k jeho zkoumání. Podrobovat fašismus zkoumání považuje za prospěšné i z toho důvodu, že již samotné jeho studium dává výzkumníkovi možnost „stát se imunní proti fanatismu, proti demonizaci ‚Jiných‘, proti přijetí paranoidních

postojů o nepřátelích lidu, kteří údajně rozvracejí společnost, a tudíž je třeba je z této společnosti odstranit nebo je zničit, až na ně přijde řada“ (s. 157). Ze všech možných úhlů pohledu má publikace Rogera Griffina *Fašismus* potenciál stát neocenitelným pomocníkem studentů humanitních oborů, neboť poskytuje jak přehledný úvod do studia fašismu, tak náměty, kde ve výzkumu pokračovat.

Petra Prokšánová

DOI: 10.14712/23363525.2023.27